

Utbildningsförvaltningen
Tjänsteskrivelse till Utbildningsnämnden

Datum:
2021-10-06

Diarienummer:
UBN-2021-05203

Handläggare:
Lotta Åkerman

Öka andelen elever i fritidshem

Förslag till beslut

Utbildningsnämnden beslutar

1. **att** ge utbildningsförvaltningen i uppdrag att fortsätta med arbetet i linje med föredragningen i ärendet.

Ärendet

I verksamhetsplan och budget 2021 finns uppdraget att verka för att fler barn till utrikes födda föräldrar går på förskola, fritidshem och fritidsklubb. Detta ärende avser enbart fritidshem. En kartläggning av nuläget är genomförd vad gäller fritidshem. Utifrån kartläggningen har förslag till åtgärder tagits fram.

Beredning

Ärendet har beretts i utbildningsförvaltningen. De fristående verksamheterna har fått del av ärendet genom ledningsmöte lägeskommun. Förslaget har inga konsekvenser sett ur jämställdhets- eller näringslivsperspektivet.

Konsekvenser för barn och elever

Arbetet förväntas leda till bättre förutsättningar till goda studieresultat för elever till utrikes födda föräldrar.

Föredragning

I bilagd rapport redovisas förslag på kort och lång sikt som avser följande områden:

- Säkerställa att vårdnadshavare får information om rätten till fritidshem/fritidsklubb och om ansökningsförfarandet.

- Utveckla lättillgänglig information om fritidshemmets uppdrag och verksamhetens innehåll. Informationen kan vara i form av muntliga presentationer, filmer, broschyrer och affischer översatt till olika språk utifrån budgetförutsättningar.
- Se över information avseende rätt till plats/utökad tid i fritidshem på grund av särskilda skäl. Särskilt fokus ska vara att underlätta processen för att möta bland annat språkliga behov hos elever med utrikes födda vårdnadshavare.
- I dialog med vårdnadshavare undersöka orsaker till att de valt att inte nyttja fritidshemsplats, bland annat genom att införa fråga i mall vid utvecklingssamtal.
- Samverka med kulturnämnden, föreningsliv och andra aktörer som kan bidra till att erbjuda elever en meningsfull fritid både i och utanför fritidshemmet.
- Systematisk uppföljning och analys av andel elever som ej är placerade i fritidshem på hemkommun- och enhetsnivå. Följa mönster och trender.
- Utveckling av fritidshemmen genom fortsatt kompetens- och kvalitetshöjande insatser.

Ekonomiska konsekvenser

Kostnader för åtgärderna finansieras inom ordinarie budgetram. Medel för kommunikationsinsatser, cirka 100 tkr per år under två år, kommer att reserveras i budget för hemkommun.

Beslutsunderlag

- Tjänsteskrivelse daterad 23 september 2021
- Bilaga, Fler barn i fritidshem

Utbildningsförvaltningen

Susana Olsson Casas
Utbildningsdirektör

Utbildningsnämnden

Datum: 2021-10-06

Diarienummer: UBN 2021-05203

Handläggare: Erik Ojala, Lotta Åkerman

Verka för att fler barn till utrikes födda går i fritidshem

Uppdrag

I verksamhetsplan och budget 2021 finns följande uppdrag:

Verka för att fler barn till utrikes födda föräldrar går i förskola, fritidshem och fritidsklubb (UBN och KTN).

Uppdraget är beskrivet i mål och budget enligt nedan:

”Att gå i förskola, fritidshem och fritidsklubb lägger en bra grund för integration och en framtida etablering på arbetsmarknaden. Det bidrar till att förbättra förutsättningarna för bra kunskapsresultat i skolan, särskilt för barn till föräldrar med lägre utbildning och barn med utrikes födda föräldrar. När barnen går i förskolan skapas även möjlighet för föräldrar att studera eller arbeta vilket i sin tur främjar etablering. Kommunen behöver identifiera varför inte fler utrikes födda barn går på förskola, fritidshem och fritidsklubb och vidta åtgärder för att åstadkomma en förändring.”

Uppdraget förväntas leda till bättre förutsättningar till goda studieresultat för barn till utrikes födda föräldrar.

Utifrån uppdraget redovisas i denna rapport:

- Kartläggning och analys av siffrorna från SCB, uttagna per den 15 april 2021.
- En analys av hinder och orsaker till att föräldrar avstår från att söka plats för sitt barn i fritidshem och fritidsklubb.
- Förslag till möjliga åtgärder på både kort och lång sikt som kan vidtas för att öka andelen barn till utrikesfödda föräldrar i fritidshem.

Kartläggningen genomfördes under våren 2021 och baserades på data från SCB, samt data från egna system. Samtliga data är uttaget den 15 april 2021. Kartläggningen är således genomförd under en tid med coronarestriktioner, vilket har påverkat både verksamheternas förutsättningar och vårdnadshavares behov.

Fritidshemmets uppdrag och betydelse för elevers utveckling och lärande

Fritidshemmets uppdrag har förändrats över tid. Från att tidigare ha styrts av socialtjänstlagen och haft som huvuduppdrag att komplettera hemmet till att styras av skollagen och ha i uppdrag att komplettera skolan och undervisningen.

Fritidshemmet följer läroplanens första och andra del: Skolans värdegrund och uppdrag, samt Övergripande mål och riktlinjer för utbildningen.

2017 förtydligades fritidshemmet uppdrag med en egen del i Lgr 11, del 4. Del 4 kompletterar del 1 och 2 genom att förtydliga syftet och det centrala innehållet i undervisningen i fritidshemmet.

Fritidshem ska erbjuda alla elever från 6 års ålder till och med vårterminen det år de fyller 13 år. För elever i åldrarna 10–13 år får kommunen bedriva öppen fritidsverksamhet i stället för fritidshem, vilket man i Uppsala valt att göra genom fritidsklubbar.

Fritidshemmet ska stimulera elevernas utveckling och lärande samt erbjuda dem en meningsfull fritid och rekreation. Utbildningen ska utgå från en helhetssyn på eleven och elevens behov och intressen samt främja allsidiga kontakter och social gemenskap. Det handlar om att genom lek stötta elevers tillit till andra och sig själv. Att motverka utanförskap och bidra till trygghet. I undervisningen ska eleverna erbjudas en variation av arbetssätt, uttrycksformer och lärmiljöer som integrerar omsorg och lärande.

I juni 2020 överlämnades betänkandet ”Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg (SOU 2020:34).

Utredningen hade som uppdrag att kartlägga och analysera vilka utvecklingsområden som finns i fritidshemmet och vid behov föreslå åtgärder för att öka kvaliteten och likvärdigheten och stärka fritidshemmets kompensatoriska uppdrag.

I utredningen framhålls att det finns ett samband mellan social bakgrund och studieresultat. Fritidshemmet har därmed en viktig uppgift att komplettera skolans obligatoriska verksamhet samt kompensera för skillnader i olika livsvillkor och värna elevernas rätt till likvärdig utbildning. Utredningen lyfter dock det faktum att fritidshemmet är en frivillig verksamhet och att de elever som kanske har störst behov av fritidshemmets undervisning är de elever som av olika skäl väljer att ej delta.

Enligt skollagen ska utbildning i fritidshem erbjudas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärsarbete eller studier eller om elever har eget behov på grund av familjens situation i övrigt. Elever ska även erbjudas utbildning i fritidshem, om de av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling i form av sådan utbildning (skollagen kap 14 paragraf 5 och 6)

I Uppsala kommun har alla elever sedan den 1 januari 2020 rätt att delta i fritidshemmets undervisning till klockan 15.30 på skoldagar. Därutöver kan elever utifrån egna behov behöva ytterligare tid i fritidshemmet, till exempel under lov.

Kartläggning 2021

En kartläggning har gjorts gällande elever som ej är inskrivna i fritidshem och fritidsklubb våren 2021. Arbetet har skett i samverkan mellan utbildningsförvaltningen som ansvarar för fritidshemmen samt kulturförvaltningen som ansvarar för fritidsklubbarna

Kartläggningen baseras på data från SCB, uttag den 15 april 2021, samt data från Uppsala kommuns egna system från samma datum. Underlaget från SCB gav information om andel elever som ej är placerade i fritidshem eller fritidsklubb kopplat till olika bakgrundsvariabler utifrån delområden, så kallade NYKO-områden.

Underlaget ger information om ej placerade elever i fritidshem och fritidsklubb relaterat till:

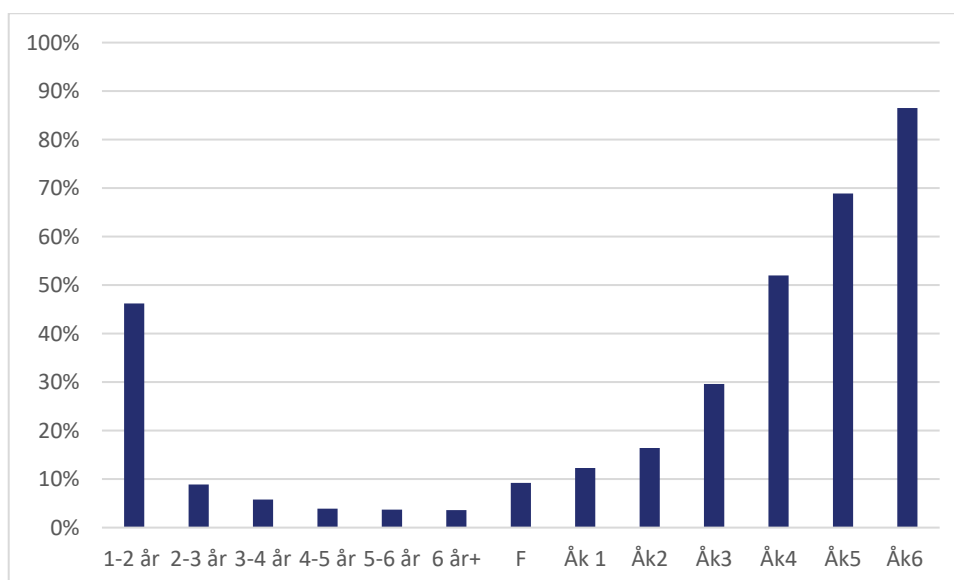
- kön,
- ålder,
- utländsk bakgrund,
- vårdnadshavares utbildningsbakgrund,
- vårdnadshavare med försörjningsstöd,
- boende med en eller två vårdnadshavare samt,
- geografiska områden i Uppsala kommun.

Ålder

Kartläggningen visade att det i april 2021 bodde totalt 10 681 elever i årskurs F–3. Av dessa var 1 805 elever (17 procent) ej inskrivna i fritidshem. I årskurs 4–6 var 69 procent ej inskrivna i vare sig fritidshem eller fritidsklubb. Förskolans kartläggning från våren 2020 visar att 13 procent av eleverna i åldersgruppen 1–6 år ej är inskrivna.

Till skillnad från förskolans statistik där inskrivningsgraden ökar i takt med barnets ålder, visar kartläggningen för fritidshem att inskrivningsgraden i fritidshem och fritidsklubb sjunker med stigande ålder, där fritidshemmen tappar inskrivna barn redan vid övergången från förskolan. I förskoleklass är 9 procent av eleverna ej inskrivna i fritidshem, medan förskolans kartläggning visar att endast 4 procent i åldersgruppen 5–6 år ej är inskrivna i förskolans verksamhet. (april 2020)

Diagram 1. Andel barn och elever i Uppsala kommun som inte är inskrivna i förskola eller fritidshem/fritidsklubb.

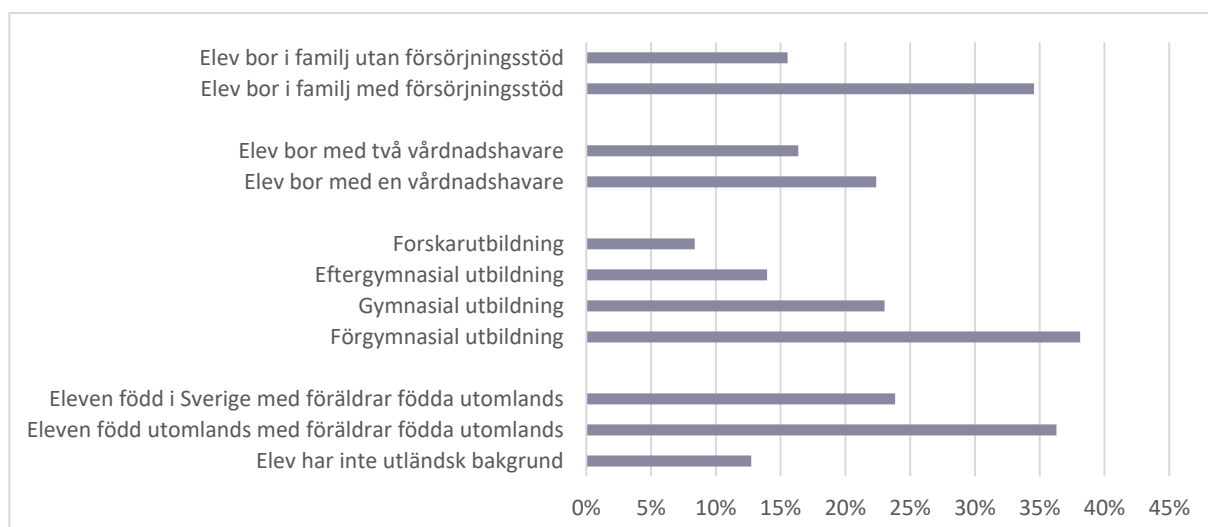

Det är något fler flickor (17 procent) än pojkar (16 procent) som inte är inskrivna i fritidshem i den aktuella åldersgruppen.

När det gäller övriga variabler är det tydligt att det är lägre inskrivningsgrad i fritidshem bland de elever som har utländsk bakgrund, bor tillsammans med en vårdnadshavare eller bor i ett hem med försörjningsstöd. Likaså påverkar geografiskt område och vårdnadshavares utbildningsgrad inskrivningsgraden.

I betänkandet ”Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg” (SOU 2020:34) kunde man se samma tendenser i hela landet när det gäller inskrivningsgrad i fritidshem. Resultatet följer även förskolans kartläggning och forskningsresultat om att socioekonomi, vårdnadshavares utbildningsbakgrund samt utländsk bakgrund påverkar elevers deltagande i fritidsverksamhet i stort.

Diagram 2. Andelar elever i Uppsala kommun som inte är inskrivna i fritidshem i årskurs F-3, utifrån vårdnadshavares bakgrund.

Utländsk bakgrund

Andelen elever som inte har utländsk bakgrund är i högre grad inskrivna i fritidshem. I medeltal är 13 procent av elever som inte har utländsk bakgrund ej inskrivna i fritidsverksamhet. Samma medeltal för elever som är födda utomlands med föräldrar som är födda utomlands är 36 procent. Elever som är födda i Sverige med föräldrar som är födda utomlands har något högre inskrivningsgrad. I den målgruppen är 24 procent ej inskrivna i fritidshem.

Geografiskt område

De geografiska områden som har en hög andel elever med utländsk bakgrund är också till stor del de som har låg inskrivningsgrad i fritidshem, men det finns också områden med en låg andel elever med utländsk bakgrund som har en låg inskrivningsgrad på fritidshem. Det gäller framförallt landsbygdsområden.

Vid en närmare analys på skolenhetsnivå går det att utläsa att skolor i de områden där andelen elever med utländsk bakgrund är hög, även har en låg inskrivningsgrad redan i förskoleklass jämfört med kommunens genomsnitt. I de skolor som är belägna i områden där 50 procent eller fler har utländsk bakgrund är i snitt 26 procent av eleverna i förskoleklass ej inskrivna i fritidshem medan snittet för samtliga förskoleklasser är 9 procent.

Vid en närmare analys av områdena Gottsunda, Valsätra, Gränby, Löten, Kvarngärdet, Stenhagen och Sävja, där det bor en hög andel elever med utländsk bakgrund går det att se skillnader i inskrivningsgrad mellan skolor i samma eller liknande område. Personal på de skolor som har högre andel inskrivna elever i fritidshem har bekräftat att de arbetat aktivt med delaktighet samt att synliggöra verksamheten och informera om mål, syfte och verksamhetens betydelse för elevernas utveckling. Även information och stöd i inskrivningsprocessen har givits. Information, tydliga mål och kvalitet kan därmed ha en inverkan på antalet inskrivna elever i verksamheten oavsett bakgrund.

Analys - hinder och orsaker till att elever inte är inskrivna i fritidshem

Möjliga orsaker som identifierats

Med stöd av kvalitetsgranskning från Skolinspektionen, ”Stärkt kvalitet och likvärdighet i fritidshem och pedagogisk omsorg” (SOU 2020:34) och samtal med rektorer och lärare i fritidshem, har ett antal möjliga förklaringar givits till varför vissa vårdnadshavare väljer att avstå från placering i fritidshem.

Vårdnadshavares sysselsättningsgrad

Utredningen menar att skillnaden i inskrivningsgrad sannolikt beror på olika faktorer, men troligen har sin avgörande orsak i sysselsättningsgraden bland elevernas vårdnadshavare. I Uppsala kommun har barn till föräldralediga och arbetslösa sedan 1 januari 2020 rätt att gå begränsad tid i fritidshem. Då denna rättighet infördes bara några månader innan coronans framfart är det möjligt att detta har påverkat informationsspridningen.

Kunskap om rättighet saknas

Elever som för egen del har behov av fritidshem har också enligt skollagen rätt till fritidshem. Det är en rättighet som inte många känner till och kräver ett särskilt ansökningsförfarande vilket kan bidra till att vårdnadshavare, i synnerhet de med utländsk bakgrund, avstår att söka fritidshemsplacering till sitt barn.

Bristfällig information och komplicerad ansökningsprocess

Ansökningsförfarandet är ett hinder som både lärare i fritidshem och rektorer betonat. Det är en process som innebär många steg och som gör det svårt för framförallt vårdnadshavare som inte hanterar det svenska språket eller saknar de digitala förutsättningarna. Det förekommer även bristfällig information kring hur ansökan går till och att det är två olika ansökningar för skola och fritidshem.

Kunskap om fritidshemmets uppdrag och innehåll

I Skolinspektionens kvalitetsgranskning av fritidshem lyfts även att kunskapen om fritidshemmets innehåll och uppdrag är bristfällig och att fritidshemmets undervisning ofta är osynlig i praktiken, vilket kan påverka vårdnadshavares syn på verksamheten och därmed även ha en inverkan på inskrivningsgraden.

Lärmiljön

I betänkandet lyfts en undersökning där elever i årskurs 3 har intervjuats om deras erfarenheter av att vara i fritidshemmet och övergången att sluta i fritidshemmet. Ett av de dominerande svaren hos eleverna varför de vill sluta på fritidshemmet är att de vill ha lugn och ro. Fritidshemmets lärmiljö kan således påverka varför många elever slutar i takt med att omsorgsbehovet minskar.

Kvalitet och övriga orsaker

I de högre årskurserna där omsorgsbehovet är mindre kan även variabler som exempelvis fritidshemmets innehåll, kompisar, syskon, skoltider, närheten till hemmet, busstider, läxor och andra fritidsaktiviteter påverka inskrivningsgraden.

Ekonomi

En placering i fritidshem medför en kostnad för vårdnadshavaren, vilket kan påverka inskrivningsgraden.

Förslag på åtgärder

Utifrån kartläggning och analys föreslås följande åtgärder på kort och lång sikt.

Kort sikt

- Säkerställa att vårdnadshavare får information om rätten till fritidshem/fritidsklubb och om ansökningsförfarandet.
- Utveckla lättillgänglig information om fritidshemmets uppdrag och verksamhetens innehåll. Informationen kan vara i form av muntliga presentationer, filmer, broschyrer och affischer översatt till olika språk utifrån budgetförutsättningar.

- Se över information avseende rätt till plats/utökad tid i fritidshem på grund av särskilda skäl. Särskilt fokus ska vara att underlätta processen för att möta bland annat språkliga behov hos elever med utrikes födda vårdnadshavare.
- I dialog med vårdnadshavare undersöka orsaker till att de valt att inte nyttja fritidshemsplats, bland annat genom att införa fråga i mall vid utvecklingssamtal.

Lång sikt

- Samverka med kulturnämnden, föreningsliv och andra aktörer som kan bidra till att erbjuda elever en meningsfull fritid både i och utanför fritidshemmet.
- Systematisk uppföljning och analys av andel elever som ej är placerade i fritidshem på hemkommun- och enhetsnivå. Följa mönster och trender.
- Utveckling av fritidshemmen genom fortsatt kompetens- och kvalitetshöjande insatser.

Kostnader

Kostnader för åtgärderna finansieras inom ordinarie budgetram. Medel för kommunikationsinsatser, cirka 100 tkr per år under två år, kommer att reserveras i budget för hemkommun.